

NOVÁK, Lukáš – DVOŘÁK, Petr: *Úvod do logiky aristotelске tradice*. České Budějovice :

Teologická fakulta Jihočeské univerzity, 2007.

220 s. ISBN 978-80-7040-959-6

V slovenskom i českom jazykovom prostredí existuje viacero úvodov do logiky a rôznych logických propedeutík, nedá sa však povedať, že by tento fakt problematike predovšetkým antickej a aristotelovskej logickej tradície dostatočne zadostučinil. Aristotelovskej tradícii sa venovalo doteraz viacero príručiek logiky, každú z nich však zaujal iný špecifický formálny predmet/prblém, čo vysvetľuje jej neustále novú interpretáciu.

Ako autori posudzovanej knihy uvádzajú už v úvode textu, zámerom ich interpretácie bude Aristotelova logika v jej dejinno-interpretačnom pozadí až po nástup novoveku, pričom sa nepokúšajú predstavovať historický prehľad niektorej historickej formy logiky, ale ani poukázať na niektoré jej sporné, dnes už prekonané body (s. 10). Usilujú sa ukázať Aristotelovu logiku „zvnútra“ ako prepracovaný systém, ktorý – a to je značný prínos tejto knihy – poukazuje v mnohom aj na metafyzické dôsledky, ponechajúc pritom niektoré detailné špecifické odlišnosti rôznych škôl stranou. Autori zostávajú tejto téze naozaj verní, pretože väčšina problémov, ktoré sa v Aristotelovej logike vynárajú, súvisí s metafyzickým základom.

Hneď na začiatku poskytujú autori krátky historicko-dejinný prehľad najdôležitejších zlomov vo vývoji logiky – cez sokratovské, aristotelovské, scholastické logiky až k novovekej a modernej formalizácii. Takýto prehľad je obligatórny, pokiaľ ide o podobné učebné texty. Po ňom nasleduje krátke vyjasnenie niektorých definícií, ako je materiálny a formálny predmet logiky; z formálneho hľadiska predmetu je to definícia vyplývania. Ako sa tu správne poznamenáva, zaujímavý je posun z aristotelovskej definície vyplývania a jej chápania smerom k negatívnemu vymedzeniu nemožnosti, aby z dvoch pravdivých premís vyplýval nepravdivý záver, čo možno zaznamenať už v známej *logica moderna*. Z hľadiska materiálneho predmetu sa to vzťahuje na definíciu výroku, či súdu, a tu vzniká problém vymedzenia rozsahu predmetu logiky. Viacerí autori by sa nezhodli v tom, či je materiálным predmetom logiky myslenie, alebo jazyk, respektíve abstraktné entity. Autori predkladajú rozličné odpovede, pričom uznávajú, že takéto vymedzenie je veľmi „hrubé“.

Po krátkom vyjasnení termínov nastupuje oblasť definície jednotlivých častí výroku – a tými sú predovšetkým pojmy. Hneď v tomto bode sa stretávame s mnohými metafyzickými dohami, ktoré veľmi obohacujú inak už štandardne zaužívaný bod logických príručiek. Autori predkladajú dokonca aristotelovskú tézu o vzniku pojmu, rozčleňujú jeho materiálny a formálny predmet, polemizujú s otázkou intencionálnej existencie pojmu a jeho formálneho cha-

rakteru. Okrem toho analyzujú otázku rozsahu a obsahu pojmu a ich vzťah nepriamej úmery.

Ďalším zaujímavým bodom tejto publikácie je rozlišovanie rôznych typov pojmov, ktoré sa zaužívalo v aristotelovskej tradícii. Ide o abstraktné/konkrétne termíny, termíny transcendentálne, konotatívne, zložené, respektíve termíny prvej a druhej intencie (v názore na ne sa celá tradícia 13. a 14. storočia – P. Aureoli, Ockham, P. Olivi, D. Scotus – pod vplyvom arabskej filozofie rozchádzala, túto filozofiu však nemohli kvôli téme zohľadniť), a takisto o členenie predikabilíí vzhľadom na esenciu veci, z ktorých vyplýva rod alebo diferencia veci. Rovnako nečakaným obsahom tejto publikácie je otázka kategorematických a synkategorematických termínov a pekné zviazanie tejto problematiky s univocitnými (jednoznačnými), ekvivocitnými (mnohoznačnými) výrazmi a s jazykovou analógiou. K tomuto bodu autori pridávajú ešte krátky exkurz do teórie univerzálií, o ktoré sa viedli spory v strednom a vrcholnom stredoveku, ale priniesli aj základné tézy o všeobecných pojmoch v dnešnej logike.

Logicky konzekventne potom nastupuje kapitola o definícii pojmov – spomedzi týchto definícií spomenuli autori reálnu a nominálnu, ktoré zohrávali v stredoveku podstatnú úlohu, k nim pridávajú ešte charakteristiku esenciálnej, atributívnej a akcidentálnej definície a základné podmienky správnosti definície, ako je adekvátnosť, neredundantnosť, nekruhovosť (otázkou je, či posledná vlastnosť nie je v rozpore už so samotnou definíciou).

Druhou podstatnou časťou tohto textu je oblasť definície súdu – v aristotelovskej tradícii ide o „zložený“ termín. Je to výrok pozostávajúci zo subjektu, kopuly a predikátu, ktoré vytvárajú rôzne logické formy. Táto časť sa už dotýka klasických analýz kvantity a kvality súdu, rôznych figúr a modov logickým štvorcom a vzťahmi jednotlivých výrokov medzi sebou (kontrárnosť, kontradikcia, subkontrárnosť). Za oveľa dôležitejšiu časť pokladám analýzu pojmu funkcie a singulárnej predikácie v modernej logike a predikátovej logike prvého rádu, pretože autori ju vysvetľujú cez optiku tradičnej aristotelovskej náuky o súdoch a logickom štvorci z prvej časti knihy, pričom sa nezabúda ani na rozdiel, posun, aký nastal v modernej logike napr. vzhľadom na chápanie kopuly. Rovnako zaujímavou oblasťou tejto publikácie je analýza tzv. illácie, čo je stredoveký latinský termín pre priame vyvodzovanie a prevádzanie jedného súdu na iný na základe vzťahov v logickom štvorci, čo sa už ako aristotelovská tradícia dnes veľmi nevyučuje.

Poslednú, veľmi dôležitú časť tvorí asi najznámejšia, Aristotelom uvedená, problematika úsudkov. Úsudky a ich jazykové vyjadrenie – argumenty – vytvárajú základ premís, ktoré sú súčasťou sylogizmu. Autori sa v tejto časti venujú Aristotelom rozpracovaným modom a figúram, ktoré vytvárajú formálnu podmienku platnosti sylogizmov. Publikácia v tejto časti ponúka metódy overovania platnosti sylogizmov, ako aj kritériá ich platnosti, ďalej sa venuje neúplným sylogizmom so zamlčanými premisami, ako sa tieto rekonštruujú, aby sa dala určiť ich pravdivosť. Zaujímavou časťou sú aj zložené súdy, ktoré vznikajú spojením dvoch a viacerých jednoduchých súdov, a ich komparácia v kontexte dnešnej dvojargumentačnej funkcie. V tejto časti sa pomerne jed-

noducho vysvetľuje aj postup dokazovania niektorých zložených súdov, ako je hypotetický a disjunktívny súd. Autori pripojili k tejto modernej časti analýzy zložitých súdov ešte krátky exkurz do formálnej logiky Freda Sommersa, čo dobre uvádza do jeho „relačnej“ logiky, ktorá máličko pozmenila aristotelovsko-scholastickú tradíciu subjekt-predikátovej formy a pracuje s predpokladom neprázdnoti stredného termínu, teda vzhľadom na jeho rozsah.

Súčasťou tejto časti o argumentácii je aj tzv. technika racionálneho diskurzu. Autori ju pridávajú pravdepodobne kvôli dnešným kontextuálnym podobám argumentácie, ktoré vyplynuli z filozofie vedných diskusií o verifikácii a falzifikácii tvrdenia. Predmetom tejto state je účinnosť a platnosť protiargumentácie v závislosti od podmienok subjektívneho charakteru, ktoré sa protiargumentácia usiluje zrušiť. Možnosťou popretia argumentácie, ako aj premís argumentácie je logická dištinkcia, ktorá spočíva v rozlíšení dvoch rôznych významov niektorého z hlavných termínov nachádzajúcich sa v premisách a potom v akceptácii druhého významu termínu v príslušnej premise (premisách). Takýmto rozlíšením vzniká rozličná špecifikácia termínov vystupujúcich pri predikácii, nenaplnenie správnosti logickej formy, a tým aj zneplatnenie tvrdenia

Racionálny diskurz, ako autori poznamenávajú v nadpise tejto poslednej časti, spočíva v riešení argumentu a protiargumentu prostredníctvom vlastných námietok voči tomu druhému presvedčeniu. Racionálny diskurz sa pritom opiera o evidentné a menej evidentné pravdy, aby sa prostredníctvom nich dospelo ku pravdám síce derivovaným, ale úzko spätým s argumentáciou. Dôkaz pravdivosti nejakej tézy neprináša napriek tomu objektívnu istotu, ale predstavuje logický dôkaz, ktorý má silu presvedčiť aktéra diskusie o opaku.

Publikácia L. Nováka a P. Dvořáka sľubuje vďaka svojmu obsahu, rozsahu i členeniu nielen prehľadnosť a jasnosť, ale je aj dobrou a názornou knihou. Je to kniha precízne spracovaná, logicky systematicky členená a dobre pochopiteľná. Na jednej strane zapája i nedeklarované dejinno-filozofické témy, na druhej strane vysvetľuje príkladmi z logiky aj ostatné, ontologicko-metafyzické súvislosti problematiky, čo je najzrejmšie v časti o pojmoch, univerzáliách.

Ďalšou silnou stránkou tohto textu je fakt, že postupuje spôsobom definície od jednoduchších tém ku zložitejším. Text je preto ľahko zrozumiteľný a nevyžaduje si extrémne schopnosti a širšiu dejinno-filozofickú orientáciu. Horizont „zvnútra“ nahliadnutej logiky a logických princípov prejavuje aj didaktické parametre. Knihu z didaktickej stránky veľmi dobre dotvárajú úlohy uvedené za tematicky a koncepcne uzavretými celkami; ich riešenie sa nachádza na konci publikácie. Týchto 27 úloh kopíruje tú-ktorú problematickú oblasť a pomáha tak lepšie sa zorientovať v pomerne dosť široko rozvetvenej oblasti.

PhDr. Rastislav Nemec, PhD.
Teologická fakulta Trnavskej univerzity
Kostolná 1, P. O. Box 173
814 99 Bratislava